

САЧКО О. В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
і кримінального права
(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара)

ХОРОШУН О. В.,

кандидат юридичних наук,
директор
(Дніпровський інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»)

УДК 343.1:351.745

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.33>

ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ В АСПЕКТАХ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ І ДЕТЕКТИВІВ

Стаття присвячена аналізу процесуальної форми діяльності слідчих і детективів у кримінальному провадженні, а також проблемам її оптимізації. Розглянуто нормативно-правове регулювання повноважень детективів відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів. Виокремлено особливості організації роботи детективів, зокрема здійснення ними слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. У дослідженні акцентується увага на існуючих правових колізіях, таких як суперечності між статтями КПК України та законами України «Про НАБУ» і «Про БЕБ». Проаналізовано вплив надмірної формалізації процесуальної форми, бюрократизації, недостатньої цифровізації та правової невизначеності на ефективність діяльності слідчих і детективів. На основі дослідження запропоновано напрями реформування процесуальної форми: оновлення процесуальних норм з урахуванням сучасних технологічних можливостей, впровадження цифрових технологій, спрощення процедури доказування, підвищення кваліфікації працівників та забезпечення їх необхідними ресурсами.

Оптимізація процесуальної форми розглядається як ключовий елемент підвищення ефективності кримінального провадження, забезпечення правової визначеності та дотримання прав людини. Автори наголошують про підвищення кваліфікації та забезпечення ресурсами для ефективного використання нових технологій необхідно регулярно проводити навчання слідчих та детективів. Крім того, потрібно забезпечити працівників усім необхідним технічним обладнанням. Також надаються конкретні пропозиції щодо вдосконалення слідчих підрозділів, які не мають достатньої кількості ресурсів, щоб здійснювати ефективні розслідування. Недостатня кількість персоналу змушує слідчих виконувати величезний обсяг справ, а це не тільки збільшує навантаження на працівників, але й знижує якість слідчих дій.

Ключові слова: ДБР, НАБУ, процесуальна форма, детективи, кримінальне провадження, оптимізація, правова визначеність

Sachko O. V., Khoroshun O. V. Procedural form and problems of its optimization in terms of efficiency of investigators and detectives

Procedural Form and Problems of Its Optimization in Terms of Performance Efficiency. The article analyzes the procedural form of investigators' and detectives' activities in criminal proceedings, and also the problems of its optimization. The author examines the legal regulation of detectives' powers in accordance with the Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activities", the Criminal Procedure Code of Ukraine and other legislative acts. The author highlights the peculiarities of organizing the work of detectives, in particular, their investigative (search) actions, covert investigative actions and operational search activities. The study focuses on the existing legal conflicts, such as contradictions between the articles of the CPC of Ukraine and the Laws of Ukraine "On NABU" and "On BES". The author analyzes the impact of excessive formalization of the procedural form, bureaucratization, insufficient digitalization and legal uncertainty on the efficiency of investigators and detectives. Based on the study, the author suggests the following areas for reforming the procedural form: updating the procedural rules with due regard for modern technological capabilities, introducing digital technologies, simplifying the procedure of proof, improving the skills of employees and providing them with the necessary resources.

The optimization of the procedural form is seen as a key element of improving the efficiency of criminal proceedings, ensuring legal certainty and respect for human rights. The authors emphasize the need for regular training of investigators and detectives to improve their skills and provide them with resources for the effective use of new technologies. In addition, it is necessary to provide employees with all the necessary technical equipment. Specific proposals are also made to improve investigative units that do not have sufficient resources to conduct effective investigations. Insufficient staff forces investigators to handle a huge volume of cases, which not only increases the workload of employees but also reduces the quality of investigations.

Key words: *SBI, NABU, procedural form, detectives, criminal proceedings, optimization, legal certainty*

Постановка проблеми. Процесуальна форма є основою ефективного здійснення кримінального провадження, оскільки вона визначає порядок збору, перевірки та оцінки доказів. Однак сучасні умови реалізації слідчих і розшукових функцій в Україні стикаються з низкою викликів, зокрема застарілістю процесуальних вимог, бюрократизацією, недостатньою цифровізацією та правовою невизначеністю. Особливу увагу привертають нормативно-правові колізії, які ускладнюють діяльність детективів як суб'єктів досудового розслідування. Ці проблеми негативно впливають на оперативність, якість та результативність розслідувань, а також викликають труднощі у забезпеченні прав учасників кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання процесуальної форми та її впливу на ефективність кримінального провадження досліджувалися багатьма науковцями, зокрема у роботах, присвячених аналізу діяльності слідчих і оперативних підрозділів таких вчених як В. Тертишник, І. Басиста, О. Дуфенюк, В. Нор, О. Сачко, О. Бондаренко, Ю. Groшевий, І. Каланча, Т. Корнякова, П. Кузьмин, Д. Письменний, Г. Тетерятник, О. Хабло, М. Цуцкі-рідзе, а також в працях інших дослідників. [1-13]. Автори внесли значний внесок у розробку теоретичних аспектів процесуальної форми, акцентуючи увагу на необхідності забезпечення правової визначеності та недопущення правових колізій у кримінальному процесі.

Водночас проблематика оптимізації процесуальної форми, особливо в контексті сучасних технологічних викликів та цифровізації, залишається недостатньо вивченою. Існуючі праці висвітлюють окремі аспекти, зокрема правовий статус детективів, специфіку їхніх

повноважень та нормативно-правові обмеження, але комплексного підходу до вирішення проблем, пов'язаних із застарілими нормами, бюрократичними бар'єрами та впровадженням новітніх технологій, поки що не розроблено.

Таким чином, актуальність цієї роботи обумовлена необхідністю вирішення зазначених проблем та розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесуальної форми.

Метою статті є аналіз існуючих проблем процесуальної форми діяльності слідчих і детективів у кримінальному провадженні та розробка рекомендацій щодо її оптимізації для підвищення ефективності досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. *Процесуальна форма* – визначена законом процедура судочинства, відповідні принципам кримінального процесу й передбачені кримінально-процесуальним правом умови, послідовність та порядок діяльності учасників процесу, засоби реалізації ними своїх прав, свобод і обов'язків, процедура здійснення окремих процесуальних дій та прийняття юридичних рішень, а також режим документування процесуальної діяльності, покликані забезпечити розв'язання завдань і досягнення мети кримінального процесу. [9, с. 236.]

Процесуальна форма є важливим аспектом в діяльності детективів, які у виконанні своїх компетенцій відповідно до ст. 19 Конституції України можуть робити лише те, що передбачено законом та у спосіб, який визначений законом.

Детективи є посадовими особами, наділеними повноваженнями, визначеними Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – ЗУ «Про ОРД») та Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). Вони уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень, що віднесені до їхньої підслідності. Таким чином, детективи виконують універсальні функції, зокрема проведення процесуальних дій, таких як слідчі (розшукові) дії (С(Р)Д), негласні слідчі (розшукові) дії (НС(Р)Д), а також оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення і розслідування кримінальних правопорушень [1]. Відповідно до частини 1 статті 41 КПК України, підрозділ детективів віднесено до оперативних підрозділів. Згідно зі статтею 5 ЗУ «Про ОРД», уповноваженими на здійснення оперативно-розшукової діяльності є Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) (п. 4 ст. 5 ЗУ «Про НАБУ») та Бюро економічної безпеки України (БЕБ) (п. 2 ст. 2 ЗУ «Про БЕБ»).

Особливістю детективів, які виступають слідчими у кримінальному провадженні, є їхнє право доручати проведення НС(Р)Д керівнику іншого підрозділу детективів того самого органу досудового розслідування. При цьому детективи, залучені до виконання письмових доручень, не зобов'язані входити до складу слідчої групи в межах відповідного кримінального провадження. Частина 2 статті 41 КПК України містить обмеження, згідно з яким співробітники оперативного підрозділу, залучені до виконання письмових доручень, не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. [3, с. 10]

На практиці, під час реалізації НС(Р)Д, наприклад, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, працівник оперативного підрозділу може отримати додаткову інформацію (наприклад, новий номер телефону підозрюваного). Проте, згідно із законом, такий співробітник не має повноважень для самостійного звернення до прокурора чи слідчого судді за дозволом на проведення нових НС(Р)Д. Однак, частина 2 статті 41 КПК України містить винятки для підрозділів детективів і внутрішнього контролю НАБУ, що дозволяють їм звертатися з відповідними клопотаннями. [2, с. 38]

Ця норма є суперечливою з огляду на те, що: по-перше, керівник слідчої групи відповідає за координацію дій усіх слідчих у провадженні, а можливість окремих детективів подавати клопотання без узгодження з керівником групи ускладнює управління розслідуванням; по-друге, такі дії мають здійснюватися виключно слідчими, які є членами слідчої групи, а не тими, хто залучений на підставі доручення.

Окрім цього, редакція частини 2 статті 41 КПК України не узгоджується з принципами правової визначеності та вимогами статті 19 Конституції України. Необхідним є законодавче уточнення, яке б передбачало виключення винятків щодо повноважень детективів у цій статті. Аналогічні проблеми спостерігаються у статті 10 ЗУ «Про НАБУ», яка встановлює, що оперативно-технічні підрозділи і підрозділи внутрішнього контролю НАБУ можуть самостійно здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування. Це суперечить частині 1 статті 41 КПК України, яка чітко обмежує такі дії письмовими дорученнями детектива чи прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Для усунення зазначених колізій доцільно внести зміни до статті 10 ЗУ «Про НАБУ», уточнивши, що оперативно-технічні підрозділи діють виключно за письмовими дорученнями детективів або прокурорів. [4 с. 112]

Таким чином, впровадження інституту детективів дозволяє забезпечити ефективність досудового розслідування, проте потребує належного нормативного врегулювання для уникнення правових колізій і забезпечення правової визначеності.

Процесуальна форма є одним із ключових елементів в роботі слідчих і детективів. Вона визначає правову основу їхньої діяльності та формує умови, за яких провадження в кримінальних справах здійснюється з дотриманням прав людини, законності та об'єктивності. Процесуальна форма, як обов'язкова сукупність правил, регламентує збирання, обробку і перевірку доказів. Однак ефективність слідчих дій може значно знижуватися через надмірно формалізовані процесуальні вимоги та технічні труднощі, пов'язані з їх виконанням. Саме тому оптимізація процесуальної форми є нагальним питанням, яке потребує комплексного підходу та реформ [5].

Процесуальна форма в контексті кримінального провадження є формалізованою процедурою, яка має на меті упорядкування дій правоохоронних органів, забезпечення їхньої легітимності та досягнення справедливого судочинства. За допомогою чітко встановлених вимог до проведення слідчих дій вона забезпечує права учасників процесу, включаючи підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків. Саме в межах процесуальної форми визначаються методи збирання, зберігання, фіксації та оцінки доказів, що дозволяє уникнути маніпуляцій або суб'єктивного підходу.

Попри значну роль, процесуальна форма в Україні має ряд проблем, які знижують її ефективність і часто створюють перепони на шляху до досягнення правосуддя.

1. Застарілі процесуальні вимоги. Багато норм і процедур, що регламентують кримінальний процес, вже не відповідають сучасним умовам. Наприклад, традиційні методи збирання та фіксації доказів часто вимагають надмірного часу і зусиль, що затягує процес. Сучасний рівень розвитку технологій дозволяє спростити деякі аспекти слідчої діяльності, але правова база не завжди відображає ці можливості.

2. Бюрократизація. Процесуальна форма включає численні формальності, дотримання яких, з одного боку, забезпечує правовий порядок, але з іншого — перетворюється на бюрократичні бар'єри. Слідчі змушені витратити значну частину часу на виконання формальних вимог, що впливає на оперативність та швидкість розслідувань.

3. Проблеми із цифровізацією. Впровадження електронних баз даних та електронного документообігу в кримінальному провадженні в Україні залишається на початковому рівні. Хоча багато країн використовують сучасні аналітичні системи для обробки доказів, в Україні цей процес впроваджується повільно.

4. Нестача кадрів та ресурсів. Слідчі підрозділи часто не мають достатньої кількості ресурсів, щоб здійснювати ефективні розслідування. Недостатня кількість персоналу змушує слідчих виконувати величезний обсяг справ, а це не тільки збільшує навантаження на працівників, але й знижує якість слідчих дій.

5. Недосконалість процесуальних норм. У деяких випадках процесуальні вимоги або норми залишають можливість для неоднозначних трактувань, що може вплинути на допустимість доказів. Це породжує правову невизначеність, яка ускладнює процес ухвалення рішень.

Реформування процесуальної форми має бути спрямоване на вдосконалення структури кримінального процесу з метою забезпечення більшої ефективності роботи слідчих і детективів [6].

1. Оновлення процесуальних вимог. Норми процесуального законодавства потребують модернізації з урахуванням сучасних технологічних можливостей. Використання відеозаписів, електронних доказів та онлайн-опитувань може значно прискорити процес збирання інформації.

2. Впровадження цифрових технологій. Необхідно запровадити електронний документообіг, бази даних з автоматизованим пошуком, а також системи аналітики, які допоможуть слідчим швидше обробляти великі обсяги інформації. Використання цифрових інструментів у слідчій діяльності сприятиме значному зниженню бюрократичного навантаження.

3. Спрощення процедури доказування. Частина доказової процедури може бути спрощена, щоб слідчі могли зосередитися на суті справи, а не на технічних аспектах.

4. Підвищення кваліфікації та забезпечення ресурсами. Для ефективного використання нових технологій необхідно регулярно проводити навчання слідчих та детективів. Крім того, потрібно забезпечити працівників усім необхідним технічним обладнанням.

5. Удосконалення правової бази. Чітке врегулювання правового статусу процесуальних дій, наприклад, щодо допустимості доказів та застосування сучасних методів, допоможе уникнути неоднозначностей у правозастосуванні та підвищить якість розслідувань.

Процесуальна форма є важливим інструментом правозастосування, від якого залежить правопорядок, законність та справедливість у діяльності слідчих і детективів. Водночас існуючі проблеми потребують оптимізації, яка дозволить значно підвищити ефективність слідчих дій, зберігаючи при цьому баланс між правами людини та вимогами законодавства. За умови оптимізації процесуальної форми Україна зможе досягти вищих стандартів у кримінальному провадженні, що сприятиме захисту прав громадян і підвищенню довіри до правоохоронної системи.

Висновки. Процесуальна форма є базовим елементом діяльності слідчих і детективів, забезпечуючи законність, об'єктивність та дотримання прав учасників кримінального провадження. Водночас, аналізуючи чинні положення законодавства та практику їх реалізації, можна виявити низку проблем, які ускладнюють діяльність слідчих і детективів та знижують ефективність їхньої роботи. Наявні правові колізії, зокрема між положеннями статті 41 КПК України та нормами законів «Про НАБУ» і «Про БЕБ», створюють неоднозначність у реалізації повноважень детективів. Це потребує законодавчого уточнення, яке б усувало суперечності та забезпечувало правову визначеність.

Чинне процесуальне законодавство часто не враховує сучасні технічні можливості, що знижує оперативність і ефективність слідчих дій. Формалізовані вимоги, які регламентують процесуальні дії, спричиняють значне навантаження на слідчих і детективів, затримуючи виконання розслідувань. Відсутність повноцінного електронного документообігу та сучасних баз даних уповільнює процес збирання і обробки доказів. Недостатнє кадрове та матеріально-технічне забезпечення ускладнює реалізацію повноважень слідчих і детективів, що негативно впливає на якість розслідувань. Неврегульованість окремих аспектів доказової діяльності призводить до різночитання норм і виникнення правової невизначеності.

Наші пропозиції щодо процесуальної форми ефективності діяльності слідчих і детективів мають наступний характер:

1. Внести зміни до КПК України, законів «Про НАБУ» та «Про БЕБ» для узгодження норм, що регламентують повноваження детективів і порядок здійснення процесуальних дій.

2. Модернізувати процесуальне законодавство із врахуванням технологічного прогресу, забезпечивши можливість використання електронних доказів та інноваційних методів збору інформації.

3. Впровадити електронний документообіг та сучасні аналітичні системи для підвищення оперативності розслідувань.

4. Спростувати процедури, що не впливають на суть справи, для зменшення бюрократичного навантаження.

5. Посилити кадрове забезпечення та організувати регулярні навчання слідчих і детективів для ефективного використання нових технологій.

Оптимізація процесуальної форми сприятиме підвищенню ефективності роботи слідчих і детективів, забезпечуючи баланс між правами людини, законністю та ефективністю кримінального провадження. Це стане важливим кроком до зміцнення правової системи та довіри суспільства до правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. Національне агентство з запобігання корупції URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>

2. Грібов М. Л., Черняк А. М. Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 37–51.

3. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 17 с.

4. Петров, В. І., Лисенко, Д. П. Проблеми впровадження цифрових технологій у кримінальне провадження. *Науковий вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*, 2019. С. 110–116.

5. Про запобігання корупції : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

6. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

7. Коваль А. А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 264 с.

8. Конюшенко Я. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики : монографія. Харків : Факт, 2020. 476 с.

9. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. 10-ге вид., доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2023. 698 с. ISBN 978-617-566-771-2

10. Тертишник В. Проблеми розвитку процесуальної форми і гарантій правосуддя. *Право України*. 2001. №1. С. 91–93.

11. Тагієв С. Р. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному судочинстві України : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2015. 440 с.

12. Тетерятник Г.К. Уніфікація та диференціація процесуальної форми: синергетичний підхід. *Revista Științifică Internațională «Supremația Dreptului»*. 2017. No 1. С. 136–142.

13. Цуцкїрїдзе М. С. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого: теорія та практика: монографія. Київ : Правова єдність; Алерта, 2020. 559 с.

